

Definitie toponymie:

Veldnamenonderzoek zouden we dus, onderscheiden van het nederzettingsonderzoek, nader kunnen omschrijven als een vorm van lokaal-historisch onderzoek, die zich speciaal richt op het inventariseren, lokaliseren en in concept verklaren van alle namen die in het verleden gegeven zijn aan landschapselementen zoals akkers, weilanden, bossen, wallen, dijken, bruggen, straten, wegen, waterlopen, afsluitbomen, putten, poelen e.d. welke namen momenteel nog voortleven in archiefbronnen, met de bedoeling daarmee een concrete bijdrage te leveren aan de naamkunde en de nederzettingsgeschiedenis van een bepaalde plaats of streek. (Henk Beijers & drs. Geert-Jan van Bussel, 1991)

© drs. Ruud J. E. Offermans

Sittard, september 2021.

Alle rechten voorbehouden.

Voorkant: Groenenweg, Spaubeek.

Transcriptie: Jo Hoedemakers.

Met dank aan: Hub Offermans, Jo Hoedemakers.

Speciale dank gaat uit naar Maurits Gysseling en Heinrich Dittmaier voor hun toponymische beschrijving van dit stukje Zuid-Limburg.

ARRONDISSEMENT

Maasbucht

ZAMENGESTELD UIT 2 SECTIEN, TE WETEN:

VAN BEWAARING DER HYPOTHEKEN
EN VAN HET KADASTER,
GEVESTIGD TE

KANTON

Orsbult

*Section A genaamd Kollewaide
en B Spaubeek*

juw

**OORSPRONKELIJKE AANWIJZENDE TAFEL
DER GRONDEIGENAREN**

EN DER ONGEBOUWDE EN GEBOUWDE VASTE EIGENDOMMEN.

BENEVENS

VAN DERZELVER INHOUDS-GROOTTE, KLASSERING EN BELASTBAAR INKOMEN, VOLGENS HET KADASTER.

TARIEF DER ZUIVERE BEGROOTINGEN van ieder soort en klasse van vaste eigendommen in de Gemeente, zoo als dezelve, ten gevolge der Kadastrale schatting, bij besluit van den Gouverneur, onder dagteekening van 12. November 1840., zijn vastgesteld:

ONGEBOUWDE EIGENDOMMEN:						GEBOUWDE EIGENDOMMEN:																																			
SOORT DER EIGENDOMMEN.	ZUIVERE BEGROOTING PER BUNDEK:					SOORT OF BENAMING.	Zuivere begrooting.	SOORT OF BENAMING.	Zuivere begrooting.																																
	1 ^e klasse.	2 ^e klasse.	3 ^e klasse.	4 ^e klasse.	5 ^e klasse.					Klasse.	Zuivere begrooting.	Klasse.	Zuivere begrooting.																												
Bouwlanden	34	28	19	15	6	Kasteelen, Buitenplaatsen, voornamen woonhuizen. <i>voornamen Rombout 90</i>		Koetshuizen en stallen.																																	
Tuinen	43	35	"	"	"					Gewone woonhuizen.		Pakhuizen.																													
Boomgaarden	48	36	22	"	"									Wind-Molens.		Water- (graanmolens) 300 Molens. <i>Bliefflaar</i> 150.																									
Boomkwekerijen	"	"	"	"	"													1	" " "	Bier- <i>St. J. Kuyper</i> 10. Brouwerijen. <i>J. J. Lomax</i> 10.																					
Hooilanden	31	22	7	"	"																	2	54	Brand-rijen.	<i>Smidery</i> 10																
Weilanden	36	24	7	"	"																					3	45														
Schaapsweiden	3	"	"	"	"																									4	36										
Moerassen	"	"	"	"	"																													5	24						
Heiden	1	"	"	"	"																																	6	21		
<i>Merckelbare gronden</i>	0.5	"	"	"	"																																				
Hakhout	19	10	5	"	"	8	9																																		
Bosschen. } Opgaande	"	"	"	"	"					9	6																														
Bosschen. } Dennen	"	"	"	"	"									10	3																										
Struwelen of Kreupelbosch.	"	"	"	"	"																																				
Vijvers	34	17	"	"	"																																				
Poelen	"	"	"	"	"																																				
Oppervlakte der Gebouwen .	34	"	"	"	"																																				
Gronden tot vermaak	"	"	"	"	"																																				

WEDERKERIGE VERHOUDING der Nederlandsche Landmaten — vastgesteld bij art. 12 der wet van 21 Augustus 1816 (Staatsblad n. 30) en bij art. 4 en 6 van het Koninklijk besluit van 29 Maart 1817 (Staatsblad n. 15) — en der Landmaten, voormaals in de gemeente gebruikelijk.

Inhoudswaarde der nederl. maten in oude plaatselijke maten van elk der hieronder aangev.

Landmaten voormaals in de gemeente

b. r. e.

Titelblad van het leggerboek van de gemeente Spaubeek uit 1840.

Voorwoord

Getracht is, in dit boekje, om de ontginningsgeschiedenis van een dorp in Zuid-Limburg aan de hand van toponiemen te reconstrueren. Het eerste gedeelte is een algemene inleiding in de toponymie. Hoe ontstaan toponiemen, hoe verhouden ze zich tot elkaar en hoe worden ze etymologisch vervormd? Het tweede deel gaat vooral over de voorvoegsels en suffixen (achtervoegsels) die, in zijn algemeenheid, bij de toponiemen in Limburg gebruikt worden of werden. Als laatste fase wordt de pilotstudy of casestudy 'Spaubeek' beschreven, om zo een handvat te geven aan geïnteresseerden van hoe de toponymie kan bijdragen aan de ontginningsgeschiedenis van een gebied. Het kan dan een aanzet geven voor de analyse van een willekeurig ander dorp of gemeente in Zuid-Limburg. Dit kan een ingewikkeld proces zijn, omdat men niet alleen rekening dient te houden met de geografie, historie, maar ook met het landschap en de taalkunde. Gekozen is hier de voormalige gemeente Spaubeek, omdat ik hier veel terreinkennis heb, die ik in de loop der jaren heb opgedaan. Ik wens de lezer veel leesplezier en misschien wat meer inzicht over de ontginningsgeschiedenis van mijn geboortedorp Spaubeek.

drs. Ruud J. E. Offermans.

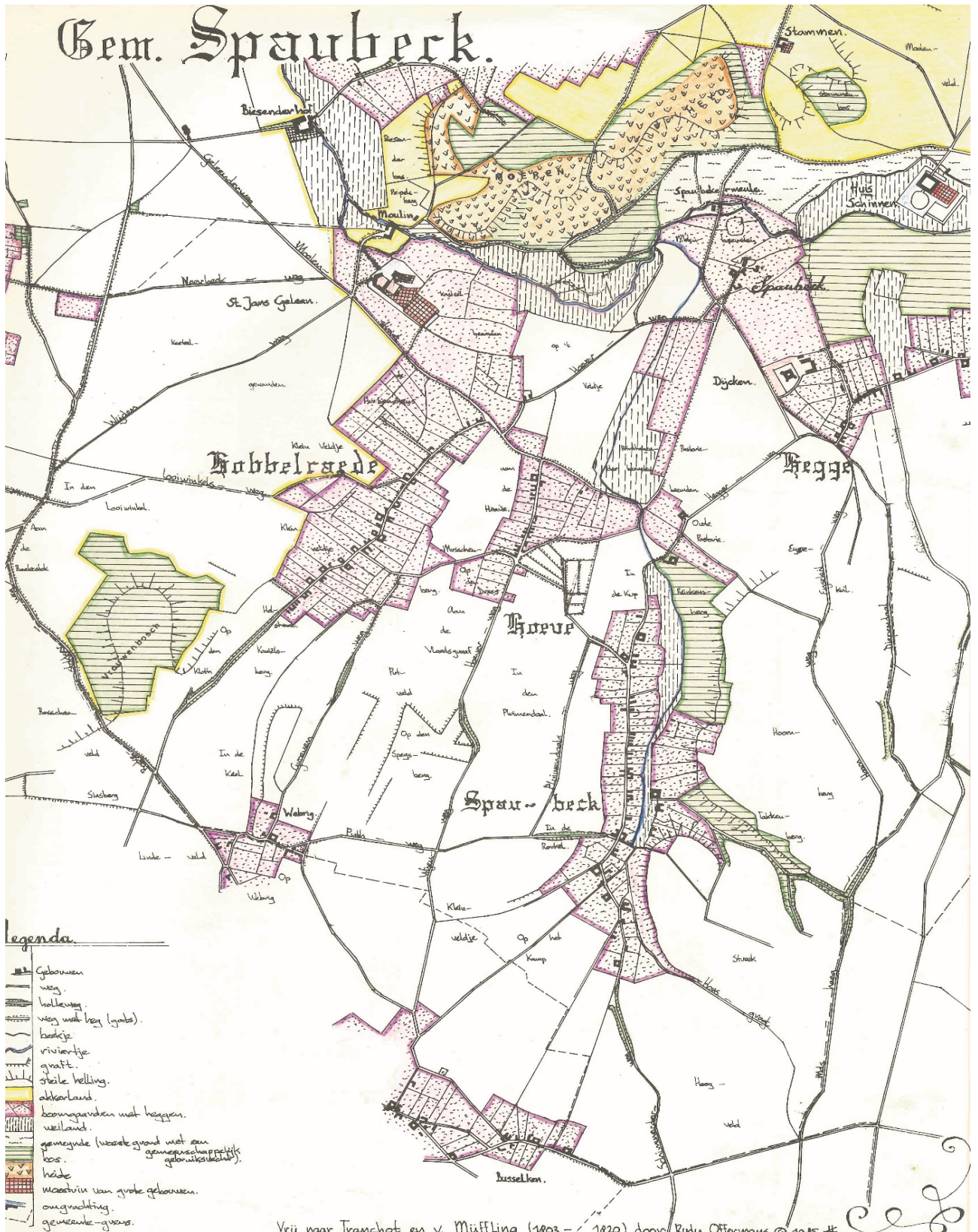
Luchtfoto van Spaubeek en omgeving.

Inleiding

‘Tussen het Vrouwenbosch, het Spaubekerbos en het Stammenderbos ligt het plaatsje Spaubeek (dialect *Sjpaawbik*) verscholen in het dal van de Geleenbeek. Het grondgebied van de voormalige gemeente Spaubeek strekt zich uit van het Maasterras in het zuidwesten tot het beekdal van de Geleenbeek in het noordoosten. Het Pleistocene Maasterras gaat ter plaatse vrij plotseling over in een zacht golvend landschap, waarin ruggen en wijde dalen, gericht op de Geleenbeek, sterk domineren. Dit ruggenlandschap is ontstaan door erosie van de zijbeken van de Geleenbeek zoals o.a. de Hoevervloedgraaf, het Hoogbeeksken en de Dijkervloedgraaf.’

‘Hoe kan een landschap nu spreken? Bij nader inzien is dat via veldnamen of toponiemen. Daarom zijn hier alle veldnamen van Spaubeek verzameld en waar mogelijk verklaard en gelokaliseerd. Dit geeft o.a. de ontginningsgeschiedenis van deze voormalige gemeente weer. In de dalen de kastelen, op de ruggen de eerste nederzettingen en van daaruit via de dalen omhoog kruipend naar het plateau waar dochter-nederzettingen werden gesticht. Een stukje Zuid-Limburg waar we trots op moeten zijn. Daarom mogen de hier besproken veldnamen niet verloren gaan, en zijn ze daarom hier vastgelegd voor de toekomstige generaties.’

Gem. Spaubeck.

Een toponiem is een plaatsnaam (uit Oudgrieks, τόπος = plaats, ὄνομα = naam). De studie van de toponiemen heet de toponymie.

Het Belgisch Nationaal Geografisch Instituut definieert een toponiem als *de eigennaam van een geografische entiteit*. Anders gezegd, niet alleen de naam van een stad, plaats of dorp is een toponiem, maar ook de naam van een landschapselement zoals een rivier, eiland, polder, moerasgebied, bergketen of woestijn.

Oorsprong

Gehuchten, dorpen, steden en landstreken kregen vaak hun naam door de geografische verschijningsvorm, de persoon die er woonde, of een gebeurtenis die er plaatsvond. Geografische verschijningsvormen in plaatsnamen zijn te onderscheiden in landschappen (berg, duin, bos), bodemgesteldheid (zand, veen, zout) en antropogene of menselijke activiteit (dam, brug, kanaal).

Namen kunnen heel goed uit talen afkomstig zijn die ter plekke al lang niet meer gesproken worden. In Nederland en Vlaanderen worden sinds ongeveer de vierde eeuw na Chr. alleen Germaanse dialecten gesproken, die zich ontwikkeld hebben tot de huidige dialecten en de Nederlandse standaardtaal.

Ook worden namen waarin de oorspronkelijke woorden niet meer herkend worden soms verbasterd doordat men er andere woorden in herkent - dit wordt wel volksetymologie genoemd.

We weten hier veel over omdat er vanaf ongeveer het jaar 1000 overal archieven zijn bijgehouden; de meeste huidige toponiemen die in die tijd al bestonden komen daarin wel een of meerdere keren voor, zodat we hun ontwikkeling door de tijd heen kunnen volgen. Dit is niet altijd eenvoudig: er was geen standaard spelling, veel handschriften zijn slecht leesbaar, veel teksten zijn geschreven door personen die de naam in kwestie niet kenden, met veel fouten als gevolg. Ook zijn nogal wat handschriften vervalst.

De toponiemen / suffixen (achtervoegsels)

- Beemd. Een beemd is het toponiem (veldnaam) dat, onder meer in, zowel Nederlands en Vlaams, Brabant en Limburg gebruikt wordt om graslandpercelen in een beekdal aan te duiden, soms ook gespeld als *bempt*, *bempd*, *bampd*, enzovoort. Een voorbeeld is de Ossenbeemd langs de Vlier in Deurne. In Spaubeek kennen we o.a. de Pastoriebeemden.

- Broek. Het woord(deel) broek heeft een Oudnederlandse herkomst en heeft als betekenis 'vochtig laagland, moeras'.

De meeste plaatsen met het toponiem broek lijken al lang niet meer op een moeras. Sinds de vroege middeleeuwen is de bodemtoestand van de broekgronden verbeterd door drainage. Hierdoor werd goede weidegrond voor het vee verkregen. Het moeras verdween uiteindelijk, maar de benaming bleef. Broek komt in het hele Nederlandse taalgebied nog steeds veelvuldig voor als toponiem, omdat het gebied van oorsprong grotendeels moerassig was. De etymologische betekenis is echter niet meer actief, want het woord is, in zijn oorspronkelijke betekenis, verouderd. En komt dus als relict voor.

Broek is in de betekenis landschap een onzijdig woord, dus Het Broek. Maar de variant De Broek komt ook voor. In Spaubeek vinden we 'Op 't Broek'.

- Daal in plaatsnamen duidt op 'beschutte plaats'. Varianten van dit toponiem zijn *dal*, *deel* of *del*, in verfranste gebieden ook als *dael* of *delle*.

De spelling met -ae- is in feite de verouderde weergave van de lange a-klank, die in de middeleeuwen algemeen aldus werd gespeld. Bijvoorbeeld: Suetendael en Juttendael.

- Etymologisch is -daal verwant met ons moderne dal, ook in andere talen komen verwante vormen voor. Opvallend is het Griekse θόλος (tholos), dat juist 'koepel' betekent, en dus de omgekeerde vorm weergeeft. Zo'n omkering is niet uniek: een ander voorbeeld is het Nederlandse duin, dat verwant is met het Engelse down ('heuvel', maar via de vorm a-down ook 'naar beneden').

- Dries is een toponiem, het komt als driesch al voor in een 13^e-eeuws Vlaams document en betekent dan 'braakliggend weiland'. Dit evolueert tot de naam voor een nederzettingvorm in Vlaanderen en Zuid-Nederland. Bij een dries vindt men huizen rondom een centraal middenplein, dat meestal een driehoekige vorm heeft. In sommige streken heeft het middenplein eerder een langwerpige vorm. Dit middenplein deed in de middeleeuwen dienst als gemeenschappelijke weide (meent) voor het vee en als plaats waar men mocht planten, dus men mocht er niet op bouwen. Bij een dries is ook vaak een drinkpoel gelegen. Rondom de dries stonden meestal de belangrijkste boerderijen van het dorp met enkele aanhorig kleinere huizen. De driehoekige vorm liet toe dat het vee 's nachts bijeen kon worden gedreven door slechts op drie plaatsen te moeten afsluiten. Meestal ziet men dat de kerk net buiten een van de punten van de driehoek is gelegen.

Dorpen ontstaan rond een dries worden ook wel driesdorpen genoemd.

Het begrip dries kan nog in plaatsnamen of aanduidingen teruggevonden worden. In Mechelen, Gent en Maastricht kent men de Ganzendries. In Spaubeek komt de 'Duivendries' uit 1775 voor.

- Een loo of lo is een historische benaming in het Nederlandse taalgebied voor een bos. Het gaat dan wel om een specifiek soort bos, namelijk een open loofbosstructuur waarin de mens zijn bestaan vond. Het woord lo of loo is afkomstig van het Germaanse **lauhaz*, wat 'open plek in een bos of bosje' op hoge zandgrond betekent. Er konden akkertjes in liggen, en ook de nederzetting was niet ver weg. Tevens was het een veeweide. Het onderscheidt zich van andere historische termen voor bos, zoals holt, woud en busch. Een loo was van al deze termen het bos dat het meest verweven was met het leven van de (pre)historische mens.

Loo komt als suffix veel vaker voor, maar het simplex (voorvoegsel) 'Loo' bestaat ook. Bijvoorbeeld de Loowinkel.